

સાધના જરા અનુભવનો.

શ્રી

શંખણીનાદુઃખનોચિતાર.

દોહરો. Reg. No. 3

જેના ઘરમાં શંખણી, તેના પુરણ ભોગ;
કદિ ન થાયે વેગજો, મરણ શમાનો શોક.

રચી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

કવિ

ત્રિભુવનદાસ નારણજી-અમદાવાદ.

આ પુસ્તક સને ૧૮૯૫ના ૨૫ મા અષ્ટક પ્રમાણે રજીસ્ટર
કરાવી સર્વ હક સ્વાધિન ગણ્યા છે.

નકલ ૨૦૦૦. સંવત ૧૯૭૮. આવૃત્તિ બીજી.

ધી ગુજરાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. સોમાલાલ મંગળદાસે
છાપ્યું, પાંચકુવા-અમદાવાદ.

કિંમત એક આનો.

બહુ અનુભવની વાત છે.

હાસ્ય રસ.

જોડે

૯૮૨૦

ગુજરાત વિધાનસભા ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
શ્રી ૧૦૦૦ કૅ. પીસાઈટ-સંગ્રહ

૮૮૪૦

૬-૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૯૮૪૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ શિખરના કુચનો રિતાર

વિષય ૪૪૪

શ્રી શંખણીના દુઃખનો ચિતાર.

દાહરો.

જેના ધરમાં શંખણી, તેના પુરણ ભોગઃ
કદી ન થાયે વંગળા, મરણ સમાનો શોકઃ

૧

મરસીયા.

કદિ મને મળે આવી નારી, જેઠ જુડે આવે ભેખ ધારીઃ
પગે લાગીને દહં હું વેરાવીરે હાય ? ?

હાયરે હાયો હું શંખણીરે રાંડથી.

॥ ટેક૦ ॥ ૧

ઉના ઉના ત્યાં ચીપીયા ખાયે, અને પાંસરી કદિક ત્યાં થાયેઃ
નથી બિન્ને કાનો જે ઉપાગ્રે હાય ! !

હાયરે૦ ૨

રાંડ સુકાં એ લાકડાં લગવે, રાંડ વાંલાં વિખુટાં પડવેઃ

એવાં એવાં ઓડાં એ અડવેરે હાય ! !

હાયરે૦ ૩

રાંડ જેસે ઘોળે દિન ખાળે, ભલે સામા એકા જન લાળેઃ

એનું જીવતાં ડાચું ખાળેરે હાય ! !

હાયરે૦ ૪

નથી નયણે શરમનો છાંટો, છતાં કરે ધણો ધણો ફાંકોઃ

કહો દિવસ કેટલ્યો વાંકારે હાય ! !

હાયરે૦ ૫

હાથ પગનાં કરતી બહુ લટકાં, ભરે બોલાવે તેનાં તે બડકાંઃ

એની જીભડી વાગે જે જટકારે હાય ! !

હાયરે૦ ૬

પાડી ઘાંટા કરે લોક ભેળા, તેને બોલાવે કામ જે વેળાઃ

ધેર બેઠાં કરે રાંડ મેળારે હાય ! !

હાયરે૦ ૭

રાંડ આખી જગતનું ઊલે, રાંડ કરે તેવુંજ તે બોલેઃ

રાંડ મડી બધે અગડેળેરે હાય ! !

હાયરે૦ ૮

રાંડ ચોરી કર્યામાં ન ચુકે, રાંડ કાંચડી કોલી ન મુકે,
પછી સાહુકાર થઈને હુકરે હાથ !! હાથરે ૯

રાંડ કરે છીનાળાં છાનાં, નહીં ગણે મોટા ને નાના;
પ્રભુ પડ્યાં ક્યાંથી આ પાનાંરે હાથ !! હાથરે ૧૦

રાંડ સગી છોડીને બાંડે, રાંડ નિત્ય નવાં ઘર માંડે;
નહિ ધોક્કાવતાં ટેવ જાંડેરે હાથ !! હાથરે ૧૧

રાંડ ચોરી કરે બહુ જાંતી, બધે સગા ધણીનું માની;
એવી ઉખડેલ દોડી ઉઘાનીરે હાથ !! હાથરે ૧૨

રાંડ માર ખાયે મન માન્યો, તોય નાવે જાંટો જો લજ્યાનો;
પાર લાવે ન લેશ કજ્યાનોરેય હાથ !! હાથરે ૧૩

ધણી જોખરીને રાંડ ગંદી; છતાં ફરે વળી સ્વચ્છંદી;
કેવી શીટલ ફાંકડી બંદીરે હાથ !! હાથરે ૧૪

આપે સાસુ નહુંદને ગાળી; મામ વાત્રશુ સમરાને બાળી;
ખોલ ખોલી ફવાટા દે બાળીરે હાથ !! હાથરે ૧૫

પાપી પાડોસીને નવ છોડે, મારે પગના તેને ને જોડે;
રાંડ લડે ચડીને જો ઘોડેરે હાથ !! હાથરે ૧૬

રામ લીલા જોવાને થાય ઘેલી, જો એસે ત્યાં સહુની પેલી;
નાક કાનને નેવા પર મેલીરે હાથ !! હાથરે ૧૭

કરી આંખે ત્યાં ત્યાં બહુસારા, ખુબ બાધે છે પાપના બારા;
કરી માનખા જગતના કાળારે હાથ !! હાથરે ૧૮

રાંડ ધણીનું કાળજી બાળે, ચડી અવળે અડી એ માળે;
નાનું પાનીયું પ્રભુ તું વાળેરે હાથ !! હાથરે ૧૯

તથી વીતાડવામાં જો આડી, કાઢને રાખતી આમની કાઢી;
એવી પીડા દે છે સહુને પાડીરે હાથ !! હાથરે ૨૦

રાંડ અક્ષર એક નવ જાણે, લાણી ઉપર ખાર ખેદ આણે;
અમો વિના સળગેલી જાણેરે હાય !! હાયરે૦ ૨૧

રાંડ દેખી બીજાઓનું સારું, કરે કશું તેણું બહુ કાળું;
આને ધાંસલેટ વિના ક્યાં બાળેરે હાય !! હાયરે૦ ૨૨

રાંડ જીવતાં અનાજને રાંધે, મહાપાપવા પોટલા બાંધે,
જેને ફેરવું રાસભની ખાંધેરે હાય !! હાયરે૦ ૨૩

રાંડ ભાવે તેવું મુખ ભરડે, રાંડ આડેઆડું સાવ મરડે;
એને રાકડાની ઇળ કરડેરે હાય !! હાયરે૦ ૨૪

રાંડ માર્યું એળે નવ ઝાળે, અંજે લીખો ટોળા હોય ટોળે;
ભાળે જતાં વિણે નહી ડોળેરે હાય ! હાયરે૦ ૨૫

કાંટું ફેટલીક આની ઓ કાળી, લેજો ટુંક મહિ સહુ જાણી;
કરી ધરને ચાલે છે ધુળ ધાણીરે હાય !! હાયરે૦ ૨૬

નહિ સમજવી સમજે તે સાને, નહિ વાત ધરે કોઈ કાને;
નાહ કશું તે પ્રભુનું માનેરે હાય !! હાયરે૦ ૨૭

રાંડ દ-સ-દ-સ વાર તે ખાયે, તોય કદિ નહિ તે ધરાયે;
પેટ પાટણુ જેવું જણાયેરે હાય !! હાયરે૦ ૨૮

રાંડ આવી જતાં થાય સારી, ગણે દુનિયા આખી નકારી,
રાંડ થાકે ન કરતાં લવારીરે હાય !! હાયરે૦ ૨૯

નહિ પોસાય પિયરમાં જઈને, નહિ ગમે સાસરીએ રહીને;
રાંડ જીવે બધાને દુઃખ દમનેરે હાય !! હાયરે૦ ૩૦

નહિ બોલાવે દેડીયાની માને, ભાળે ત્યાંથી વધાવે ઉપાને;
તોય દોડી આધે ધર તાનેરે હાય !! હાયરે૦ ૩૧

જેને આવી હોએ ભાઈ નારી, તેને સોંપી દેજો પરભારી;
તેને મળે તેનો વર ધારીરે હાય !! હાયરે૦ ૩૨

શુક્રં ટોપરં ને ગોળ દેજે, પગે લાગીને રામ રામ કેજે;
 પાછી ખપર તેની નવ લેજેરે હાય !! હાયરે૦ ૩૩
 આ એક શંખણીનું પતાનું, એક ખીજના ગુણુ હું બતાવું;
 જોવી હોય તો આવજો વતાવુંરે હાય !! હાયરે૦ ૩૪

દાહરે૦.

કદમાં ચોખી વાંદરી, ભૈરવ જેવું મુખ;
 સ્વભાવ ચોખો કુતરી, જખરં જેનું દુઃખ. ૧

રાગ.

આવી જ્યાં જ્યાં શંખણી હોયે મોઢું તેનું જોશો ન કાચેરે.
 જેમ કુંભાર ગધેડીને ઝુડે, ડફણાં લઇ નિત્ય;
 શંખણીને તેમ ઝુડે સદા પણુ, સમજે નહિં કંઇ ચિત, આવી.
 બળ્યો-જળ્યો રાંડ જોરાકે રાંધી, બાળે ધણીનું પેટ;
 માલ મક્કીદા હિડાવી આપે, ડાબું ભરે ઠોકો ઠોક. આવી.
 ધણી જમ્યા પછી બહાર પધાર્યાની, બહેલીબહેલી જીવે વાટ;
 ધણી ગયા પછી નીકળે ભટકવા, મારી વેશ્યાનો ઠાક.
 ઘાંચીની પાડી જેવી રાંડ, જડી માંગરી ગાયે ગીત;
 ઘેર નિંદ્રામાં સુતાં જગાડે, ભાઇ બના ભયભીત. આવી.
 નાટક જેવાને ઘેલી બની ધણી, હા—હોરા કરતી જાય;
 નખરાં સિખી લાવી નાચે પાડોસમાં, જેતાં મને જ્યાંજ થાય. આવી.
 કજીયા કંકાસમાં નખર પહેલો, સુદાય રાખે એ રાજ;
 વઠેલ વેશ્યાથી વિશેષ હલકો, વધારે પોતાનો બોજ. આવી.
 સૂતી હોં ત્યાંથી ખાવાને માંડે, થાકે ન દિવસ રાત;
 કરવત જેવા દાંત ચલાવ્યાની, સમજી અરે એક વાત. આવી.

પાણી ઉલેચ્યાની પેઠે અનાજને. ધરમાંથી ઉલેચે જાય:
 તોલ વગરના દાણા ને, તરણુચ, ટેડી ખાય. આવી.
 ઘણી બિચારાને રણવાને માટે, લોહીનું પાણી થાય:
 રાંડની તે મન ગણતરી, કદિ લગીરે ન થાય. આવી.
 આચકથી જવક કરે અમણી ને, તે તેને ધાગે નકાંચ;
 પ્રભુના તેડા વિનાનો બિજો, નથી રાંડનો ઉપાય. આવી.
 સગી છોડીને ઘાટા પાડી કહે, વેચ્યા ને ગામની નહીં:
 કે'છે ત્રિભુવન મળે મને તોતો, નાસી જંગલમાં જઉં. આવી.

ત્રિતાળી-ચોપાઇ.

દિસે રંભા થકી એ રૂપાળી. પણ ખોપ ખોદે હદ વાળી:
 સંધ્યા પુજા ત્રણે ટંક કરતી, નથી પાપથી લેશ પણ કરતી. ૧
 કરે ક્યા ને વારતાઓ સારી, પણ હૃદયથી ચોખી હત્યારી:
 નામ દુરે છે માછલીના જેવી, પણ યક્ષણી હકવી દ તેવી. ૨
 નથી વિવેકમાં જોતાં ખામી, પણ પ્રભુ જાએ તોળ્યા પામી:
 કરે ભક્તિ પ્રભુની અપાર, પણ કૃત્યથી ધુન્ને કિરતાર. ૩
 દીલાં ટપકાં કરે રાંડ એવાં:એ તો દુનિયાના મન હરિ લેવા;
 એવી એવી રાગ હૃદયપાળી, મોટા મુનિવરોનો ભેજ ટાળી. ૪
 જેની અબ્યંતર શક્તિ છે એવી, લોહી પીતાં ધરાય નહિ તેવી.
 આનું વર્ણન દેવોથી ન થાય, ત્રિભુવન ભર્યો ત્યાં તોળ્યાંએ. ૫

આવી બૈરીને કેવા પુરૂષો માન આપે ?

બહુ બૈરીને માન, ડોળા જેવા દે છે;

શામાના ખતી સ્વાન, હાથ-હા-થ-કે છે.

બહુ

માત પિતાને મારે લાતે, ખાત થકી રે જૂદા જાતે;
 દેવી સમ ગણી નાર, પૂજે પગ તે ખાતે. અહુ૦
 જાગિની દેખી દૂર ખસે છે, સગાં સરવથી દૂર વસે છે;
 નાર બસાવે તેમ, સધળે એજ બસે છે. અહુ૦
 નાર લાંડે ત્યાં લડવા જાએ, લાઇ ઉપરાણું બેરે થાએ;
 મારે કાઇ જો માર, નાર વતી તે ખાએ. અહુ૦
 નાર જીકાવે ત્યાં તે જીકે, કહે તડકે તો ઉભો સુકે;
 રજા વિનાનો પાય, આગળ જો નવ મુકે. અહુ૦
 નાર ખીજે તો એસે રડવા, બોલ સહે છે કાને ઢડવા;
 આ ઝેરીના કંથ ફેરેવા, ફેવા ભડવા. અહુ૦
 નાચ નચાવે નારી નેવા, નાચે આડા અવળા એવા;
 ત્રિભુવન કે લાઇ, કહો આ ડોળા ફેરા ? અહુ૦

ઢાહુરા.

ફાંદો જોયો જાવનાં, જાય ન જોયો દંભ;
 ચાંપો મોટો હીજડો, જાવે માણકથાંભ. ૧
 બહુ બકવાદી બાઇડા, ફરતી મન મરતાન;
 સજ્જન તજજો તે તમો, શાશ્વ સંગ તમામ ૨
 નિત્ય નવરાવે રાંડને વળીજ ચાંપે પાય;
 ગુણ હીણુ તે ધણી ગાંગલો, ડોંખો સાવ દેખા. ૩
 ધાંટો પાડે રાંડી, થર થર કંપી જાય;
 એ આતો નર ગાંગલો, જોયો નજરે લાઇ. ૪
 નાક કપાચું નાતમાં, કાઇ ન આહે ઘેર;
 કુટુંબમાં પણ ગાંગલો મગળે આંધું ઘેર. ૫

ભુંડી બાઈડીના ભાયડાએ શું કરવું ?

ભાઈઓ જેની ભામની ભુંડી, તેણે વાવ ગોતવી જાંડીરે. ૨૬૦

પતિ જમીને ધંધો કરવા, ઘર થકી જાય ખાર:
નિરાંતે જારીના ઘરમાં પેસી, લજ્યાં મહતનાં ખાય ભાઈઓ.

ઘરઘણી દેખીને હુંહું ચડાવે, રાખે સદા એ રીત;
પરણ્યો ધણી જેને દીકો ગમે નોક, કરે ખીજની પ્રોત. ભાઈઓ.

ખજો જખ્યો ધણી ખાવા આવે ત્યારે મહા જે યુદ્ધ મંડાય;
સિંહણ સમી થઈ ધુવ્વે એવી, જગત જેવા ભેળું થાય. ભાઈઓ.

પીયર જવા ખાના જુડાં કાઢે અને, સમજાવે જુડી વાત:
ખરી રીતે જાય રહેવા રૂપાળી, વાંઢના ઘરમાં રાત. ભાઈઓ.

પતિ કહે તે નો કાને ધરે નહી, માને નહીં એક બોલ;
ઉત્તરા અખાડા કરતી અતિશય, કરે છે તરણાને તોલ. ભાઈઓ.

સારા સારા ખડુ શ્રંગાર જુવે, જુવે ખાવા સાંઠે મુખ:
સાગં ધરેણાં મગિ સતાવી, વાંકાં બોલી દે છે દુઃખ. ભાઈઓ.

લટકાં તે ચટકાં કરતી ખખરે, અમથી અમથી જે જે જાય;
નખરાં કરે અન્ય નરો દેખીને, મોઢેથી ખંડુ મત્રકાય. ભાઈઓ.

જેને મળી આવી નારી તેને તો, કર્મ નણા ભુંડા ભોગ:
ભાઈડા ખોટે જાય લેવાયો, પરણ્યો પતિ વણુ રોગ. ભાઈઓ.

આવી નારીના દુઃખથી છૂટવા, એક ખતાવું ઉપાય;
વણુ પાણીની વાતને શોધી, સદાય રહેજે હુપાય. ભાઈઓ.

જડતો નથી મને જ્ઞેલંગ જિજ્ઞે, છૂટવા કાંઈ ઉપાય:
મજા બનીને પાંસરો કાંતો, તેની ખાસે તેડી જાય. ભાઈઓ.

રાગ—કૃષ્ણ સહીયર જેનો કંથડો.

પુરે કરેલ પાકા હાથથીરે, જેણે અધાર પાપ:
ભેટે તેનેરે આવા ભામની, જીવો કુટિલ કમળતરે. પુવે.
વડવું ખાવુંને સુવું એટલ્યુરે, રાંડ કરે મુખ્ય કામ;
તોખાં ભરેરે તેનાં ઘર તણાં, ભરે તોખા આખું ગામરે. પુવે.
કજ્યા કંકાસ કરે શોષતીરે, ખાનાં દૈને અપાર:
નરસા સારાને સરખા ગણે, મહા દુઃખનો ભંડારરે. પુવે.
ઉપકાર અપકારને સમા ગણેરે, ગણે હિતાઓ હિત;
ભરડે આવે મુખે તે ભાવતું, જરા વિચારોનાં ચિતરે. પુવે.
અળગો કરે નહીં અંગથીરે, કદિ ચિતકથી શોક:
ભાગે ભાળીને મહા ભુતડી, ડરે દુનિયામાં લોકરે. પુવે.
દંભને દમામ તો એવો કરેરે, શાણી સીતાની બેન:
મુંગી બેસીને જો જો પાટલે, કરી ભક્તિ તણું વેનરે. પુવે.
પીયર સાસરે નહીં પાલવેરે, એવી લક્ષણની લેખ:
કરડી ખાએ છેજીઓ કાળજ્યાં, આપે જોઓ તેને ઓથ. પુવે.
લડે લડાવે એવાં લાકડરિ, ગાઉ હળરો જે હોય:
તેને ભેટાળે પળ એકમાં, ભલે વાત કાંયે નોંધરે. પુવે.
આવી ઘડી શાને ધ્રુવરેરે, દેવા ભુતળને ભાર:
ચોખી ચુડેલ કે આ જોગણી, ગળ્ય ગુન્હાની કરનારરે. પુવે.

દાહરો—હરામખોરો હોય ત્યાં, જો સારાજન જાય
માન હિણુ પૂરણ બની, મૂરખમાં લેખાય.

સમાપ્ત.

શંખણીને છેલ્લી વિનંતી.

રાગ—વહાલાજીના મહિનાનો.

શંખણીઓ સાંભળજો મહારી વિનંતી,
કરશે નહિ કોઇ મારા ઉપર રોશન;
અનુભવના ઉદ્ગારો મેં માહારા લખ્યા,
કોઇ નથી જો આમાં મહારો દોષજો. શં૦
વાણીને વદનોથી રહેજો વેગળી,
આમાર માનીશ આપ તણો હું અપારજો;
કોઇ ભવે દેશોનાં દરશન આપના,
એજ ગણીશ હું આપનો ઉપકારજો. શં૦

જાહેર ખખર.

મારા તરફથી ૧૫ જાતના પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે. જેની એકંદર નકલ એક લાખ ને સવાબેહજાર થઇ. તેમાં માત્ર નિચેનાં પુસ્તકો મારી પાસેથી રોકડી કિંમતે મળશે.

૧ ત્રિભુવન તરંગ આવૃત્તિ પાંચમી...	૦-૬-૦
૨ શંખણીના દુઃખનો ચિતાર	૦-૧-
૩ આનંદના ઢગલા અને વાંઢાનાં વલખાંની વિભુને વિકસિ.	૦-૧-૦
૪ હોટેલ પુરાણ	૦-૧-૦

ઉપર સિવાયના બીજાં પુસ્તકો માગવાં નહિ. તેમજ પોષ્ટથી મંગાવવા કોઇએ તકલીફ લેવી નહિ.

તા. ૧૭-૪-૧૯૨૨.

માર્કે સિરનામું—કવિ ત્રિભુવનદાસ નારાયણ.

ડે. સમપત્ર મહાસક્ષીની પોળ, પીપળાવાળા ખાંચે,

ધર નં. ૪૫૬૫—અમદાવાદ.

